

Zlata Blažina Tomić and Vesna Blažina, *Expelling the Plague. The Health Office and Implementation of Quarantine in Dubrovnik, 1377-1533*, Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queens University Press, 2015., 362 stranica

Unutar naše historiografije teme i monografska izdanja vezana za povijest bolesti nisu neka novost. Naprotiv, tradicija bavljenja poviješću bolesti i poviješću medicine seže u prvu polovicu 20. stoljeća kada je prof. Luj Thaller objavio prvu sintezu povijesti medicine u Hrvatskoj (1927.). Od tada do danas pitanja vezana za povijest medicine, bolesti i zdravstvene kulture obrađivana su na različite načine unutar naše historiografije, ali razina istraženosti utjecaja bolesti i različitih epidemija na društvene, gospodarske i političke procese i danas je razmjerno neuravnotežena. Jedan od razloga takvoga stanja svakako je i činjenica da povijest medicine i povijest epidemija još uvijek nije ušla u takozvani *mainstream* hrvatske historiografije te da su takve teme – bez obzira na brojnost postojećih radova i istraživača – nažalost još uvijek rubna pojava hrvatske historiografije.

Imajući na umu takvo stanje, ipak treba istaknuti da je istraženost pojedinih regija po pitanju poznavanja prošlosti zdravstvene kulture na višoj razini nego što je to slučaj za cjelinu hrvatskoga povijesnog prostora. Jedna od takvih regija jest i prostor nekadašnje Dubrovačke Republike. Naime, unutar takozvane “dubrovačke historiografije,” to jest historiografije o Dubrovniku, još od vremena istraživača poput Riste Jeremića i Jorja Tadića, postoji duga tradicija proučavanja povijesti zdravstvene kulture staroga Dubrovnika i to zbog jednostavnoga razloga što je Dubrovnik tijekom čitavoga predmodernog razdoblja društvenoga razvitka prednjačio u inovativnim preventivnim mjerama zaštite vlastite populacije od različitih bolesti, bilo da se radilo o pitanjima organizacije gradskoga prostora ili pak uspostavljanju sanitetskih mjera i kanalizacijskoga sustava pa sve do

uvođenja sustava pitke vode u Gradu. Upravo takav aktivan odnos prema svakodnevnome gradskom životu urodio je i činjenicom da je su dubrovačke srednjovjekovne gradske vlasti prve na svijetu uspostavile efikasan sustav karantene s ciljem prevencije kužnih epidemija, koje su tijekom kasnoga srednjeg vijeka bile česta pošast onovremene Europe.

U tome svjetlu knjiga Zlate Blažina Tomić i Vesne Blažina predstavlja nesumnjiv doprinos proučavanju uloge Dubrovnika u sustavu razvoja protukužnih mjera predmoderne Europe. U osnovi se radi o bitno doradenome engleskom prijevodu izdanja koje je Zlata Blažina Tomić objavila 2007. godine pod naslovom *Kacamorti i kuga: utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku* u izdanju Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. Monografija je podijeljena u devet (9) poglavlja, koja prate i tri (3) apendiksa te čitav niz slikovnih i tabelarnih priloga koji čitatelju omogućavaju lakše praćenje osnovnoga teksta. Cjelokupan tekst popraćen je primjerenim znanstvenim aparatom, koji se u ovome slučaju – budući da se radi o anglosaksonskome izdanju – sastoji od bibliografskih i opisnih bilješki smještenih na samome kraju knjige, takozvane endnotes (317-346).

Prva tri poglavlja (*History of Dubrovnik, The Plague Phenomenon and Plague Epidemics in Dubrovnik, Health Culture: Pharmacies, Hospitals, Physicians, and Surgeons*) predstavljaju svojevrsan uvod u političku, gospodarsku i društvenu povijest staroga Dubrovnika, što je svakako korisno imajući u vidu da je izdanje namijenjeno prije svega anglosaksonskome tržištu te da istraživači toga govornog područja ne moraju nužno poznavati društveno-politički kontekst nastanka Dubrovačke Republike; a upravo je poznavanje toga konteksta nužno za razumijevanje dubrovačke prošlosti kako u smislu razvoja gospodarskih procesa, tako i u pogledu razvoja higijensko-zdravstvene zaštite, što je i tema ove knjige. Iznesceni pregled jasno ukazuje kako su dubrovačke srednjovjekovne

vlasti kontrolirale gotovo svaki aspekt javnoga života, što je naravno uključivalo i pitanja vezana uz organizaciju zdravstvene zaštite i brige o bolesnima. Štoviše, za razliku od onovremenih talijanskih gradova u Dubrovniku hospitali nisu financirale različite bratovštine nego je njihovo djelovanje i opskrba financirano javnim gradskim novcem (70), a zdravstvena zaštita bila je u osnovi besplatna i dostupna svakome građaninu (često i strancima). Imajući to na umu, ne treba čuditi da je cjelokupno treće poglavlje posvećeno analizi djelovanja dubrovačkih liječnika i njihovoj ulozi u organizaciji zdravstvene zaštite. Osim toga, autorice naglašavaju još jednu važnu političku ulogu liječnika, koje je dubrovačka vlast primala na godišnju plaću. Naime, kao što se to jasno vidi iz brojnih primjera navedenih u knjizi, dubrovačke su vlasti nerijetko koristile svoje liječnike kao neku vrstu (polu)službenih veleposlanika, posebice u zemljama neposrednoga zaleđa koje su se u kasnome srednjem vijeku i kasnije našle pod upravom Osmanskoga Carstva (94-99). Ovakva uloga liječnika, iako profesionalno gledano rubne naravi, bila je često od ključne (ako ne i presudne) važnosti jer – kao što to autorice višekratno naglašavaju – Dubrovnik i dubrovačko gospodarstvo, a time i njegova moć pretežito su ovisili o trgovini između balkanskih zemalja i Sredozemlja.

Ipak, tijekom kužnih epidemija sve znanje plaćenih liječnika kao ni cjelokupna onovremena medicina nisu bili od prevelike pomoći. Naime, kao što se lijepo može iščitati iz izvorne građe koju autorice citiraju, tijekom kužnih epidemija liječnici su najčešće bježali iz Grada. Ipak, na temelju jednostavnoga svakodnevnog iskustva s putovanja i u trgovini dubrovačke su vlasti već 1377. godine uvele prve efikasne protukužne mjere, koje su kasnije tijekom 1390-ih godina razrađene u prvi javnozdravstveni ured na predmodernome Zapadu. Takve mjere vrlo su brzo pokazale svoju opravdanost iako nisu u potpunosti otklonile opasnost od epidemija koje su pohodile dubrovačko područje još nekoliko puta tijekom 15. stoljeća i kasnije. Posebno vrijed-

nim doprinosom smatram usporednu tablicu kronološkoga organiziranja javnozdravstvenih službi u drugim onovremenim europskim gradovima iz koje se jasno vidi dubrovačko prvenstvo u implementaciji efikasnih protukužnih mjera i karantene (134).

Poglavlja koja slijede (*Founding and Development of the Health Office, Control of Arrivals in Dubrovnik*, i *The Disastrous Plague Epidemic of 1526-27*) čine glavni dio knjige u kojemu autorice opisuju i analiziraju osnutak, razvoj i ulogu dubrovačke javnozdravstvene službe. Glavni izvor za ova poglavlja autorica je bio spis *Libro deli Signori Chazamorbi*, koji se danas čuva u Državnome arhivu u Dubrovniku. To je posvema jedinstven i vrlo vrijedan izvor koji sadrži zapise djelovanja dubrovačkih javnozdravstvenih službenika – *kacamorta* – u razdoblju između 1501. i 1530. godine. Autorice su sustavno analizirale sadržane zapise i temeljito ih usporedile s drugim onovremenim sačuvanim dubrovačkim izvorima te na taj način cjelovito istražile opseg djelovanja i uspješnost dubrovačke javnozdravstvene službe. Štoviše, dubrovačke slučajeve usporedile su s onovremenim protukužnim djelovanjima u sjevernotalijanskim gradovima. Provedena usporedba jasno ukazuje da je onovremena dubrovačka javnozdravstvena služba bila daleko ispred svoga vremena, kako po pitanju provedbe protukužnih mjera, tako i glede njihove učinkovitosti. Ovakav zaključak dodatno potvrđuje činjenica da su sve velike epidemije kuge, koje su u razdoblju između 1570. i 1630. godine jednostavno poharale čitavu Italiju, “misteriozno” zaobišle Dubrovnik, što je nesumnjivo bio rezultat djelotvornoga rada javnozdravstvene službe (181-182).

U završna tri poglavlja (*Plague Survivors as Plague Workers, The Health Officials and the Patricians*, i *Concealing Symptoms of Plague, Importing Suspicious Goods and Other Offences*) autorice su pokušale rekonstruirati posljedice i učinak protukužnih mjera na dubrovačko gospodarstvo, društveni razvoj i općenito svakodnevni život. Ove teme di-

jelom su dotaknute i u ranijim poglavljima, ali u ovim poglavljima autorice minuciozno analiziraju sačuvane zapise dubrovačkih *kacamorata* i njihovo djelovanje u slučajevima prikrivanja simptoma kuge i krijumčarenja robe iz kugom zaraženih krajeva. Jedan od rezultata te analize čini se posebno zanimljiv jer pokazuje kako su dubrovački javnozdravstveni službenici vrlo revno obnašali svoju službu, no odnos prema počiniteljima i konačna kazna nisu bili određivani samo prema težini prekršaja nego su dijelom bili uvjetovani i društvenim statusom počinitelja.

Na kraju valja svakako istaknuti da – iako se radi o engleskoj verziji knjige koja je (kako je već rečeno) objavljena na hrvatskome jeziku još 2007. godine – to nikako nije tek puki prijevod na engleski jezik. Naprotiv, autorice su znatno obogatile i preradile ranije objavljeni tekst te čitavu materiju u ovome izdanju donose u daleko koherentnijemu obliku. Osim toga, ovo izdanje nadopunjeno je i spoznajama iz novije hrvatske i anglosaksonske literature koja 2007. godine autoricama nije bila dostupna. I napokon, osim nedvojbena znanstvenog doprinosa ovo je djelo i svojevrsna preporuka svim stranim istraživačima predmodernoga Sredozemlja da u svojim istraživanjima nikako ne smiju zaobići arhivsko blago Državnoga arhiva u Dubrovniku, nastalo marnim radom gospara Dubrovačke Republike. Jedno Takvo blago i tekovina jest i organizacija prve učinkovite javnozdravstvene službe u cilju suzbijanja kužnih epidemija, a to je i tema ovoga djela.

Gordan Ravančić

Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga Grada, Dubrovnik – Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015., 276 stranica*

Problem identiteta u hrvatskoj se historiografiji dominantno povezivao s najranijim srednjovjekovnim razdobljem, dok se razdoblje razvijenoga i kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka u tome smislu može činiti nepravedno zanemarenim. Upravo iz toga razloga djelo Lovre Kunčevića *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga Grada* tematski predstavlja osvježenje i zaslužuje posebnu pozornost, osobito znamo li kako je autor za njega dobio nagradu “Mirjana Gross” za najbolju knjigu iz povijesti izdanu u 2015. godini, koju zajednički dodjeljuju Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti i Društvo za hrvatsku povjesnicu.

Nakon *Predgovora* (7-8), otvarajući “Uvod” (9-22) poglavljem *Problem: povijest kolektivnog autoportreta* (9-11), autor – i sam svjestan nezaobilazne proizvoljnosti odabranoga razdoblja te njegove nekonvencionalnosti – objašnjava uporabu pojma “renesansa” kao krovna termina za razdoblje od 14. do ranoga 17. stoljeća obrađeno u knjizi. Autor u samopredstavljanju Dubrovnika nalazi tri temeljna diskursa – diskurs o podrijetlu, o neovisnosti i republikanskoj tradiciji te diskurs o granici. Objasnjavajući formu svoga djela prelazi na drugi dio “Uvoda” naslovljen *Kontekst: politički ethos renesansnog Dubrovnika* (11-18) u kojemu se ukratko kontekstualiziraju bitni trenuci koji su u velikoj mjeri odredili temeljni smjer diskursa o navedena tri područja – diplomacija koja je u davala ton svim ostalim formama izražavanja, konzervativizam koji je dubrovački diskurs zamrznuo u “zlatnome dobu” te – kako to navodi Kunčević – “inzistiranje na primatu pripadnosti gradu-državi nad ostalim tipovima identiteta.” Konačno, u posljednjemu dijelu, naslovljenome *Metodologija: identitet i diskurs* (18-22) autor se posvećuje metodo-